

Annie Ernaux Yazınında Kolektif Bellek ve Toplumsal Sınıf

Esin Kıvrak Köroğlu, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-9416-5126

E-Posta: esinkivrak@hotmail.com, esinkivrak@aybu.edu.tr

Öz

Bu çalışma, güncel edebiyatta “kolektif bellek” kavramının sınıf ilişkileri üzerinden nasıl biçimlendiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle Kolektif belleği ve sınıf ilişkilerini konu alan güncel edebiyattan örnekler vermektedir. 2022 Nobel Edebiyat Ödülü’nün sahibi Annie Ernaux, işçi sınıfına ait bireysel ve toplumsal deneyimleri yazınsal olarak temsil ederek, sınıfsal hafızanın görünürlük kazanmasına ve bu hafızanın kolektif bellek içerisinde yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Yazarın Boş Dolaplar (1974) Babamın Yeri (1983) ve Seneler (2008)adlı eserleri bu çalışmada örnek metinler olarak seçilmiştir.

Edebi eserleri incelerken somut analiz edilebilir bir malzeme ortaya çıkarmanın gücü nedeniyle bu çalışmaya uygun olduğu düşünülen anlatı analizi yöntemine başvurulmuştur. Öte yandan yazarın eserlerinin “toplumsal bellek/siyasal bellek” çerçevesinde kümelenmesi çalışmanın önünü açmakta ve siyaset bilimi ve sınıf ilişkileri çerçevesinde incelemeyi olanaklı kılmaktadır. Edebi eserler belirli tarihsel sosyal ve politik koşulların ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda bu eserler hem sınıf hem de güç ilişkileri çerçevesinde incelenerek önemli sonuçlar ortaya konabilir.

Özellikle hatırlama ve unutma pratikleri üzerine yoğunlaşan bellek çalışmaları/ kolektif bellek çalışmaları, 1950lerden itibaren özellikle tarih sosyoloji ve siyaset biliminin inceleme konusu olarak ivme kazanmıştır. Bu çalışma bundan dolayı kolektif bellek ve oluşumunu sınıf temelli bir bakış açısıyla ele almaya yönelmiştir. Bunun yanı sıra Annie Ernaux yazınının bu değerlendirme için oldukça zengin bir kaynak sunduğuna dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

2022 yılında Fransız yazar Ernaux “kişisel hafızanın köklerini, mesafelerini ve kolektif kısıtlamalarını keşfetmedeki cesaretinden ötürü” Nobel edebiyat ödülüne layık görüldü.¹ Bu ödülle birlikte daha tanınır hale gelmekle birlikte, kolektif bellek, sınıf ilişkileri, politik ve sosyal olayların insan zihnindeki-özellikle kadın zihnindeki-etkileri, ilk romanı Boş Dolaplar’dan son eserlerine kadar eserlerinin merkezini oluşturdu.

Kolektif hafıza yazının önde gelen örneklerinden kabul edilen kitaplarında en çok üzerine eğildiği konular işçi sınıfı ve işçi sınıfının deneyimleri ve işçi sınıfından burjuva sınıfına geçerken kendi yaşadığı deneyimlerdir. Bu bakımdan eserleri hem Fransa'nın hem de dünyanın 1960 sonrası işçi sınıfının gözünden nasıl hatırlandığının ve bu sınıfın deneyimlerinin bir belgesi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Bellek, Sınıf İlişkileri, Annie Ernaux, Boş Dolaplar, Seneler.

Collective Memory and Class in the Works Of Annie Ernaux

Abstract

This study primarily aims to examine recent literature on collective memory and its formation from a class-based perspective. Annie Ernaux, recipient of the 2022 Nobel Prize in Literature, represents the individual and collective experiences of the working class through literary means, thereby contributing to the visibility of class memory and its reproduction within the framework of collective memory. In this study, three novels by French writer Annie Ernaux—*Cleaned Out* (1974), *The Years* (2008), and *A Man's Place* (1983)—will be examined using the narrative analysis method, within the framework of collective memory and class relations.

Because of the challenges of producing concrete, analyzable material when examining literary texts, the narrative analysis method was considered the most suitable for this study. Furthermore, Ernaux's focus on the themes of "social memory/political memory" provides a valuable opportunity for analysis within the framework of political science and class relations. Literary works are products of certain historical, social and political conditions. In this context those works can be analysed from the perspective of class and power relations, significant results yielding significant insights.

Memory studies/ Collective memory studies, particularly those focusing on practices like remembering and forgetting, gained momentum in the 1950s and became a subject of inquiry in history, sociology and political science. This study not only investigates recent literature on social memory and its formation from a class-based perspective. Additionally, it seeks to highlight that Ernaux's writing offers a rich source for such an evaluation.

In 2022, Ernaux was awarded the Nobel Prize in Literature "for the courage and clinical acuity with which she uncovers the roots, estrangements, and collective restraints of personal memory." Although she gained wider recognition with this award, collective memory, class relations, and the impacts of political and social

events on the human mind—particularly the female psyche—have been central to her works from her first novel, *Cleaned Out* (1974), to her most recent publications.

One of the themes she focuses on in her works, which are regarded as pioneering in the genre of social memory writing, is the working class and their experiences, along with her own experiences moving between the working class and the bourgeoisie. In this respect, her works serve as a record of how the working class in both France and the world has been remembered after the 1960s, as well as a document of the experiences of this class.

Keywords: Collective Memory, Class Relations, Annie Ernaux, *Cleaned Out*, *The Years*.

Giriş

“Babamın gözleri ışıldıyor,
‘İşçi olarak kalsaydık,
altından kalkamazdık,
çoktan hayata atılmak
zorunda kalırdı’ Annem
daha uzgörlü, ‘İlerde iyi
bir mevki sahibi olursa, biz
de mutlu oluruz!’” (Ernaux,
Boş Dolaplar s.113).

Fransız yazar Annie Ernaux 1940 yılında Lillebonne’da önce işçi ve sonradan esnaf olan bir ailenin tek kızı olarak dünyaya geldi. Kendisinden büyük olan ablası altı yaşında salgın bir hastalıktan -difteriden- hayatını kaybetmişti. 1900 doğumlu olan babasının 1939’da yaşından dolayı askere alınmaması sayesinde savaş dönemini anne ve babasıyla birlikte geçirdi. Aile savaş dolayısıyla 1942 yılında yaşanan ekonomik kriz ve kıtlığın etkilerini önemli ölçüde hissetti. İlerleyen yıllarda ailenin ekonomik durumu görece olarak düzeldi ancak yine de tüm yaşamlarını çalışarak, Yvetot’da bir işçi mahallesinde geçirdiler.

Yazarın babası, toprağı olmayan, tarım işçisi bir aileden geliyordu. İlkokuldan sonra okula gönderilmedi. Birinci Dünya Savaşında askerlik yaptı. Daha sonra tekstil ve iplik fabrikalarında çalıştı. Bir inşaattan düşüp yaralanınca işçiliğı bırakıp, eşiyile birlikte, yazarın eserlerinde bakkal/kafe olarak isimlendirdiğı bir işletme açtılar.²

Yazarın annesi de köylü bir aileden gelen bir işçi idi ve ilkokuldan sonra okuldan ayrılmak zorunda kalmış margarin ve iplik fabrikasında çalışmıştı.

Evlendikten sonra bebek bakımı için bir süre çalışmadı. Sonrasında eşi ile birlikte açtıkları bakkal/kafe'de çalıştı. Hatta eşinin ölümünden sonra buranın idaresini tamamen üstlendi.³

Ernaux bu işçi ailesinin tek kızı olarak bir işçi ve taşra kenti sayılabilecek Fransa'nın kuzeydoğusunda bulunan Yvetot'da büyüdü. İlkokuldan sonra St. Michel Yatılı öğretmen Okulunu kazandı.⁴ Bu okul sıkı Katolik kuralların uygulandığı bir okuldu. Liseden sonra üniversitede edebiyat eğitimi aldı. Eğitim hayatı boyunca oldukça başarılı ve öne çıkan bir öğrenciydi. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra sınavlara girerek öğretmen oldu. Kitaplarında burjuva bir ailenin oğlu olarak tanımladığı siyaset bilimi eğitimi almış ve bürokrat/idareci olarak çalışan Philippe Ernaux ile evlendi. Uzun süre liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1973'te ilk romanı *Boş Dolaplar* yayımlandı. Bu eserde yazar kurgusal bir yapı kullanmakla birlikte, eserin yazarın kendi hikâyesinden izler taşıması dikkat çekmektedir. Bu durum, yazarın henüz ilk eserinde, sonradan benimseyeceği özgün otobiyografik anlatım stiline yatkın olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu çalışmada odaklanılan diğer eserleri olan *Babamın Yeri* adlı anlatısı ise doğrudan kendi hayat hikâyesine odaklanmıştır. Son olarak bu çalışmada ele aldığım eseri *Seneler* ise yazarın kendisinden 3. şahıs "O" (she/elle) olarak bahsetmesinden dolayı anlatım biçimi olarak diğerlerinden farklılaşmıştır. *Seneler* aynı zamanda pek çok eleştirmen ve akademisyen tarafından yazarın otobiyografik yazın tarzının tamamen ortaya çıktığı en önemli kitabı (zaman zaman müze kitap olarak anılır) olarak nitelendirilmektedir (Aksoy Alp, 2020).

Ernaux'ya 2022 yılında verilen Nobel Edebiyat Ödülü'nün gerekçesinde bu ödülün "kişisel hafızanın köklerini, mesafelerini ve kolektif kısıtlamalarını keşfetmedeki cesaretinden dolayı" kendisine verildiği belirtilmiştir.⁵ Yine ödül töreninde gerçekleşen basın toplantısında Ernaux'nun "yazılarında cinsiyet, dil ve sınıf açısından güçlü eşitsizliklerin damgasını vurduğu bir yaşamı tutarlı bir şekilde ve farklı açılardan incelediği, yazarlığa giden yolunun uzun ve zorlu olduğu" belirtilmiştir.⁶

Bu bilgiler ışığında, Ernaux'un tüm yazarlık serüveninde kendisine özgü bir anlatım biçimi geliştirdiği yeni ve farklı bir edebi tür ortaya koyduğu bu özgün türün anlatı analizine çok elverişli olduğu söylenebilir. Ernaux, otobiyografik yazın olarak adlandırılabilir eserlerinde, toplumsal tarihi de eserlerine başarılı biçimde yerleştirmiş, kişisel bellek ile toplumsal belleğin nasıl iç içe geçtiğini vurgulamış ve "bellek" ve "sınıf" kavramını eserlerinin merkezine almıştır. Bu bağlamda "işçi sınıfının nasıl hatırladığı" meselesi üzerine

eğilmiştir. İşçi sınıfı bir aileden gelmekle birlikte, aldığı eğitimle kendisini burjuva sınıfının içinde bulan Ernaux'nun bu geçişi, sınıf meselesini ele alırken edindiği eleştirel/alternatif bakış açısının da temellerinden birini oluşturmaktadır.

İşçi sınıfına dair kendisinden önce yazılmış pek çok edebi eser olmakla birlikte,⁷ yazarın kendisinin neredeyse doğrudan sınıf analizine giriştiği, sınıfa özgü davranış konuşma ve tüketim kalıplarını işlediği kişisel olmayan biyografi (Yücedağ, 2017) olarak değerlendirilen eserler bu üslup bakımından bu alanda özgünlüğünü korumaktadır. Köse ve Kete Tepe de gayri şahsi biyografi tanımlamasını Ernaux yazını için uygun görürler.

Özellikle de Ernaux'nun bir tür "gayrişahsi otobiyografi" olarak nitelenen ve kümülatif olarak yaklaşık yetmiş yıllık bir toplumsal tarih ve özel olarak da Fransa ulusal tarihinin yazılı kayıtlarını tutan romanı *Seneler*, taşra ve büyük kent yaşamında hüküm süren gündelik hayatın ritmi ve alışkanlıklarından değişen zihniyet kalıpları ve eğilimlerine, cinsellikten yetişkin kaygılarına, savaşlardan siyasal/ideolojik kırılmalara ve düşsel/ütöpik ararışlara kadar pek çok olay, olgu, izlek ve sorunsala eğilir. Tüm bu görünüm, aynı zamanda bireysel deneyimi kolektif tarihle iç içe sunan ve bedenden bedene aktarılan kimi alışkanlık ve yatkınlıkları ifade eder. (Köse ve Kete Tepe, 2023: 59)

Baisnee (2018), kişisel olmayan otobiyografi kavramını, Ernaux'nun *Seneler* adlı kitabı bağlamında değerlendirirken, Ernaux'un bu kitabını "kendisi hakkında konuşmayan bir öznenin yazdığını" söyler. Otobiyografi yazımında baskın biçimde kullanılan "ben" öznesi yerine "o" kullanılmış şahsi anlatılara da tarihsel bağlamın içerisinde yer verilmiştir (Baisnee, 2018).

Ernaux (2022) ise kendi yazını "edebiyat sosyoloji ve tarih arasında bir şey"⁸ olarak tanımlamaktadır. Bu bakımdan eserlerin kolektif bellek ile olan yakın ilgisi göze çarpmaktadır. Doğu'nun (2016) aktarımına göre ise; Ernaux, kendi yazını otososyobiografi olarak nitelendirmektedir.

Üslubun yanı sıra yazarı özgün kılan diğer özelliklerden biri de yazarın konu seçimidir. Ernaux kendi yazdıkları için o güne dek "yazılmaya değer bulunmamış şeyler"⁹ tanımlaması yapar. Edebiyatın soylu konuları olan "zaman, hatırlama ve unutma" dışında nelerin yazılabileceğini gösterir. Bu konuları seçme nedenlerinden en önemlisi mensup olduğu sınıftır. Kolektif bellekte egemen sınıfın değerlerinin daha görünür halde olmasından dolayı çok temsil edilemeyen işçi sınıfının hikâyesini anlatmak ve onların hayatının gündeminde bulunan konuları kitaplarına taşımak ister.

Örneğin bir diğer anlatısı *Olay*'da¹⁰ 1963 Fransa'sında, henüz kürtaj yasağı yürürlükteyken, işçi sınıfından gelen bir kızın istenmeyen gebeliğini sonlandırmak isterken yaşadığı zor deneyimi anlatır. Toplum tarafından kötü olarak damgalanma korkusuna ve bu durumun yaşattığı utanca uzun uzun yer verir. *Olay* isimli anlatıda başına gelen kişisel bir olaydan, *Seneler* adlı eserinde ise kadınların kürtaj hakkını elde etme mücadelesinden yola çıkarak, kadınların nasıl zorlu bir yol kat ettiklerinin kısa bir tarihini sunar.

Işıklara Bak Sevgilim adlı eserinde süpermarketleri konu edinir. Çünkü süpermarketler değişen toplumun uzun zaman geçirdiği yerler olmakla birlikte edebiyatın ilgisini çekmemiştir. Edebiyatın bu yaşam yerlerine olan zayıf ilgisi onu rahatsız eder. Oysa bugün işçi sınıfının iş sonrası zamanının büyük bölümü süpermarketlerde geçmektedir. Oluşturduğu bu yeni yazın biçimi ile edebiyatta "ayrıcılık" olan şeylere karşı durur. Kendisi ile yapılan bir söyleşide Ernaux şunu ifade eder.

Romanın baskın edebi tür olmaktan çıkmasına katkıda bulunduğumu düşünüyorum. Ayrıca edebiyata dair kalıpların yıkılmasına da katkıda buldum, ayrıcalıklı konuların ve nesnelere olmadığını gösterdim. Süpermarket üzerine bir metin yazdım. (Birartıbir, 2021)¹¹

Bunlara ek olarak süslü yazım biçimine karşı kuru sert ve düz yazdığını ekler Ernaux.¹² Bu bakımından hem kullandığı üslup hem de ele aldığı konular bakımından eserleri kolektif bellek ile bireysel belleğin kesiştiği noktada durmaktadır. *Seneler*'i nasıl yazdığını anlatırken şöyle der:

Aslında ana yapı çok basit: Bir yanda kolektif hafıza var, yani beşer yıllık dilimler halinde olup bitenler, olaylar ve o olayların sohbetlere yansımaları, ne yenip içildiğini, bahsi geçen tüm yenilikleri yani *şimdiyi* özetleyen aile yemekleri. Ve buna ek olarak bu kadının bireysel hafızasını, şimdisini ve geleceği nasıl gördüğünü anlatmaya yarayan fotoğraflar. Doğrusu bayağı sistematik. Bütün bunlar yazarken ortaya çıktı. Benim için yazı hafızanın üzerine oturan bir şey. (Birartıbir, 2021)¹³

Bu çerçevede Ernaux'nun edebiyat alanında daha önce denenmemiş bir üslubu denediğini, edebi yazına bir yenilik getirdiğini ve edebiyattaki bu yeniliğin en fazla kolektif bellek ve sınıf konuları bağlamında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ernaux'nun yazınının İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında günümüze kadar Fransız toplumuna ve bağlantılı olarak tüm dünyadaki toplumsal yaşantıya sınıf, cinsiyet ve kültür gibi pencerelerden farklı bir bakış açısı sunduğu ve bu bakış açısının analize değer pek çok öğe

barındırdığı söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, işçi sınıfı deneyimlerinin Ernaux'nun eserleri aracılığıyla kolektif belleğe nasıl aktarıldığını anlamaktır.

Kolektif Bellek

Kolektif bellek bir insan topluluğunun ortak tecrübeleri, kültürü, gelenekleri, inançları, sembolleri, anıları, unutma, hatırlama, anma pratikleri ve anlatıları gibi konuların bütünüdür. Kolektif bellek kavramı son yüzyılda tarih, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi disiplinlerin sıklıkla üzerine eğildiği kavramlardan biri haline gelmiştir. Pozitivist tarih anlayışına karşı “anlatı”ları ön plana çıkaran kolektif bellek çalışmaları (Gedi ve Elam, 1996) Amerika’da Vietnam Savaşı anıları, Almanya’da Nazi geçmişi, Holocaust, Bosna Savaşı, göçler, soykırımlar gibi meselelerin analizini anlatılar aracılığıyla farklı bir perspektiften değerlendirme imkânı sunar. Kolektif bellek kavramı aynı zamanda sanat eserlerinin; sinema, müzik, roman, şiir, resim gibi türleriyle de yakından ilişkilidir.

Köklerini ilk olarak Durkheim’da bulabileceğimiz kolektif bellek kavramı, sistemli bir şekilde ilk olarak Durkheim’in öğrencisi olan Halbwachs tarafından 1925 yılında yayımlanan “*Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*” adlı eserde ele alınmıştır (Halbwachs, 2016). Halbwachs’ın eserlerinde Durkheim ve Freud’un düşüncelerinin etkisi belirgindir.

Halbwachs’a (2017) göre, insanların belleklerini edindikleri yer toplumdur ve insanlar toplumla beraber hatırlamakta, anlamakta ve hatırladıklarını konumlandırmaktadır. Halbwachs’ın (2017) düşüncesinde tarih ve kolektif bellek toplumun ulaşabildiği gerçekleri temsil eder. Böylelikle Halbwachs hafıza meselesini kolektif bir zemine oturttukça hafıza ve hatırlama felsefesinde köklü bir değişikliğin öncüsü olmuştur.

Halbwachs’ın toplumsal hafıza hakkındaki düşüncelerinin Ernaux’nun otososyobiografi olarak adlandırdığı yazın tarzında benimsendiğini söylemek mümkündür. Ernaux kendi hafızası ile yaşadığı hesaplaşmalara eserlerinde uzunca yer verir. Kendi hafızasının toplumsal beklentiler ve değerler tarafından nasıl kuşatıldığını anladıktan sonra yeniden bir geri getirme sürecine girer. Önceden ona değersiz ve anlamsız gelen detayları kayda geçirir. “Bu ayrıntıların açığa çıkarılması, vaktiyle anlamsızlıklarından emin olarak onları nasıl bastırıyordum, şimdi o ölçüde zorunlu geliyor. Sadece aşağılanmış bir hafıza onları benim için saklayıp koruyabilirdi (Ernaux, 2022b: 47) der *Babamın Yeri* adlı anlatısında.

Ricoeur (2012: 112), Halbswachs'ın tartışmasını kaldığı yerden ele alır ve hafızanın gerçek öznesi üzerine akıl yürütür. Bunun üzerine düşünürken tarih için hangi hafızanın önemli olduğu sorusunu sorar. Aynı ayrı eylem kahramanlarının hafızası mı yoksa kolektiflerin hafızası mı önemlidir? Bu tartışmada bilhassa anlatılar önemli bir yere sahiptir. Zira “çoğul anıların ve tekil hafızanın, ayrıştırma ve birleştirmenin öncelikle eklemlendiği yer anlatıdır” (Ricoeur, 2012: 115). Ricoeur'e (2012) göre bireysel anılar anlatılar aracılığıyla tarihe bağlanır. Bu çerçevede düşünüldüğünde bireysel hafızanın, bireyin yaşadığı dönemden bağımsız ele alınma imkânı yoktur. Bu bağlamda Ernaux'nun eserleri hem anlatı özellikleri taşımakla hem de Ricoeur'ün işaret ettiği çoğul ve tekil hafızanın birleştiği noktada durmakla kolektif hafıza yazınına beslemektedir.

Gedi ve Elam (1996) da anlatının kolektif bellek ile yakın bağına vurgular. Özellikle tarih alanında anlatı ve kolektif bellek kavramlarının birbiriyle eş anlamlı birbirinin yerine geçecek şekilde kullanıldığını ifade ederler. Kolektif bellek metodolojik açıdan da edebi eleştiri ve dilbilim felsefesinden beslenmiştir. Buradan hareketle bazı edebi eserlerin kolektif bellek çerçevesinde incelenmesinden anlamlı sonuçlar çıkacağını söylemek de mümkündür.

Connerton (1989), *Toplumlar Nasıl Anımsar* adlı yapıtında, kolektif hafızanın toplumlarda nasıl aktarıldığı ve sürdürüldüğü meselesiyle ilgilenirken, sosyal hafızada politik iktidarın ve bilinç dışının nasıl bir etki yarattığını açıklamaya girişir. Sosyal hafızada her şey şu veya bu şekilde bir hatırlama ve geri getirme içerir. Toplum bu hatırlama ve geri getirme için anma törenleri ve bedensel pratikler geliştirir. Bu bağlamda düşünüldüğünde de Ernaux'nun eserleri burjuva sınıfının hafızasına karşı bir meydan okuyuş, işçi sınıfı hafızasının ise derlenip toparlanması ve yeniden üretimi niteliği taşımaktadır. Connerton (1989) hatırlanmaya değer ya da hatırlanmaya değmez şeylerin kişiler için, hatta sınıflar için farklılık gösterebileceğini işaret eder. Ernaux da edebiyat hayatına roman yazarak başlamakla birlikte sonradan kurgusal yapıyı terk eder. Kurgusal yapıyı terk etmesinde sınıfsal bazı meselelere dikkat çekmeye çalışmasının büyük etkisi vardır. Bunun kurgu ile mümkün olmadığını düşünür.

Bir süredir eminim, roman yazmam mümkün değil. Yokluklara ve mecburiyetlere katlanarak geçmiş bir hayatı anlatmak için ne sanatın tarafını tutmaya ne de “sürükleyici” ve “dokunaklı” bir şey yapmaya çalışmaya hakkım var. Babamın sözlerini, hareketlerini zevklerini, hayatına damgasını vurmuş olguları, benim de paylaştığım bir varoluşun bütün nesnel alametlerini bir araya getireceğim. (Ernaux, 2022b: 18)

Ernaux eserlerinin çoğunda okuyucuyu adeta işçi sınıfının hatırladığı nesnelere görüntülerinin yağmuruna tutar ve kitaplarının sonunda bunları açıklamak üzere hazırlanmış uzun bir son not listesi bulunur.

Ernaux, eserlerini yazın aracılığıyla anlatılan ve genel olarak toplumsal belleğe eklenen kültürel unsurların çoğunlukla egemen sınıfın meşru saydığı veya gerekli gördüğü unsurlardan oluştuğu, bunun sonucunda da toplumdaki diğer sınıflara ait olan değerleri zorunlu bir unutuşa ittiği varsayımından yola çıkarak kendi toplumsal sınıfının yaşanmışlıklarını kayıt altına alma kaygısıyla kurgular. (Aksoy Alp, 2020: 235)

Aynı zamanda dünyayı bugünkü kavrayışımızı şekillendiren şey büyük ölçüde geçmiş deneyimlerimizdir. Farklı geçmişe sahip ve farklı sınıfa mensup kişiler şimdiki de birbirlerinden farklı algılar. Geçmiş olaylar ve Ernaux'nun burjuva dünyasını işçi sınıfından gelen bir kadın olarak deneyimlemesi bu bağlamda bu çalışmada da incelenen yapıtlarının -bilhassa *Seneler*- özünü oluşturmaktadır.

Yine Connerton'un (1989:2) deyişiyle şimdiki deneyimleyişimiz, geçmiş hatırlayışımıza etki eder. Ernaux, *Seneler* kitabında sıkça burjuva yaşamın rahatlığına alışıp işçi sınıfı geçmişini unutmaktan çekindiğini dile getirir. "Tam bir küçük burjuva oldum çıktım" veya "bu sakin ve konforlu hayata yerleşip kalmaktan, farkına varmadan yaşayıp gitmekten korkuyorum." (Ernaux, 2022: 93) gibi ifadelerle geçmiş hafızasını canlı tutmaya çalışır ve yazını bu hatırlayışa hizmet etmesi için kullanır. Ernaux'nun eserleri, Frances Yates'in (1996) hafızayı yalnızca bilgi muhafaza etmenin ötesinde sanatsal yaratımın bir parçası olarak ele almasının birer kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Ernaux kişisel olmayan otobiyografi, otososyobiografi gibi tarih çalışmalarına da katkıda bulunan yazın biçimlerini edebiyat alanında tartışmaya açarak ve bunu kadın hafızası üzerinden yaparak kolektif bellek çalışmalarına yeni bir soluk getirmiştir.

Bellek Çalışmaları ve Toplumsal Sınıf

Bellek çalışmalarının altını çizdiği ve tartıştığı en önemli noktalardan biri neyin hatırlanıp neyin unutulduğu meselesinin egemen sınıfla ilgili olduğudur. Connerton'un (1989) işaret ettiği gibi, politik bir sınıfın bilinçdışı olarak içselleştirdiği bu değerleri tanımak da kolektif hafıza ve sınıf meselesinin arasındaki bağlantıyı ele almayı zaruri kılar. Farklı sosyal sınıflar farklı kolektif belleklere sahip olabilirler. Bir toplumsal sınıfın andıkları meseleler, tarihi zaferleri veya travmaları, başka bir toplumsal sınıf için tamamen farklı

bir anlam ifade edebilir. Bu farklılıklar kolektif belleğe katkıda bulunan sanat eserlerinde hangi sınıfın daha görünür olduğu tartışmasını beraberinde getirir. Romanda, şiirde veya diğer edebi türlerde veya diğer sanat formlarında hangi sınıfın görünürlüğü ve temsili daha fazladır? Bu bağlamda hangi sınıf kolektif belleğin şekillenmesinde daha baskın bir role sahiptir?

Sınıf konusu on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl siyasal ve tarihsel felsefesinin kritik bir parçasını oluşturur. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da özne olarak sınıfı kullanan bir tarih anlayışının temellerini atarlar. (Öngen, 2002: 12). Böylelikle sınıf konusu doğrudan tarihin, tarihin öznesinin kim olduğu tartışmasının ve dolayısıyla kolektif bellek tartışmalarının da merkezinde yer alır. Marx'ın sınıf tartışmasında ekonomik sermaye ve ücretli emek karşılığı sınıfsal konumun belirleyicisi ve sınıf çatışmasının temel dinamiğini oluşturur.

Bu çalışmada, kolektif bellek ve sınıf ilişkisi çerçevesinde fikirlerine başvurulacak olan bir diğer düşünür Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu, çalışmalarında Marx'ın sınıf tartışmasından etkilenmekle birlikte Marx'ın sınıf tartışmasını başka bir gözle ele alarak sınıfın kültürel ve sosyal yönünü tartışmaya girer. Sınıfın sosyal alandaki görünümüne odaklanır (Bourdieu, 1987). Ekonomik sermaye kavramının yanına sosyal, kültürel ve sembolik sermaye kavramlarını koyarak, sınıf konusunda yeni bir tartışmanın öncüsü olur.

Bu çalışmada sınıf ve kolektif bellek bağlamında Bourdieu düşüncesinde daha çok üzerinde duracağım iki kavram 'sermaye' ve 'ayırım' kavramlarıdır. Kitapları ele aldığım ilerleyen bölümlerde bu kavramlara ilişkin örnekler sunulacaktır.

Bourdieu'ya göre (1986), sosyal sermaye daha çok bireyin içinde bulunduğu ilişkiler, dâhil olduğu gruplar ve bu sayede ulaşabildiği faydaları temsil eder. Öte yandan kültürel sermaye, kültürel bilgi, yetkinlik ve yatkinlik biçimleriyle ilgilidir. Bourdieu'ya göre (1986), eğitimde elde edilen başarı, büyük ölçüde bireyin ailesinden miras aldığı kültürel sermayeye bağlıdır. Bu miras, sadece maddi yatırımları değil, aynı zamanda çocukluktan itibaren ev içinde aktarılmış bilgi, tutum ve dilsel yeterlilik gibi görünmez yatırımları da kapsar. Bu nedenle, ekonomik sermaye kadar ailede birikmiş kültürel sermaye, bireyin eğitimden elde edeceği getirileri belirler.

Sembolik sermaye ise toplumun ya da bireylerin soyut değerler kanalıyla elde ettiği statü, itibar, prestij gibi kavramları ifade eder. Sembolik

sermaye, ancak toplumsal alanda simgesel düzeyde tanınma ve meşruiyet kazandığında etkinlik kazanır. Bu tanınma, sermayenin doğrudan maddi varlığına değil, aksine, toplumsal olarak inşa edilmiş anlam çerçeveleri aracılığıyla algılanmasına dayanır (Bourdieu,1986:27). İyi bir eğitim, seçkin bir sanatsal zevk gibi ön plana çıkan sembolik sermaye ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye ile bağlantı olarak ortaya çıkar ve bu diğer sermaye türleri ile birlikte toplumsal farklılıkların ve hiyerarşinin yeniden tanımlanmasında ve oluşmasında katkı sağlar (Johnson, 2023). Ekonomik sermaye gibi diğer sermaye biçimleri de toplumsal sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasında eşitsiz dağıtılmıştır (Johnson, 2023: 20).

Bourdieu'nun (1984) 'ayrım (*distinction*)' kavramı farklı toplumsal sınıfların birbirinden kültürel ve sosyal seçimlerle tercihlerle ve estetik beğenilerle ayrıştığını vurgular. Bu seçimleri ise birey neredeyse bilinçsiz, ya da içten gelen, çocukluktan beri içselleştirdiği bir güdü ile yapar. Sınıfsal yapılar ve sermaye dağılımları bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde, zevk ve beğenilerinde gözlemlenebilir. Bu seçimler neticesinde yaşam alanını veya habitusunu oluşturur.

Bourdieu ve Passeron (2022) bu farklılıkların eğitim sistemine nasıl yansıdığını ise *Varisler* çalışmasında ayrıntılı şekilde inceler. Kadınların eğitim fakültesinde yoğunlaşmasını, kimlerin tıp öğrencisi veya hukuk öğrencisi olduğunu ve bu okullarda kimlerin hangi ailelerden gelen çocukların başarı sergilediğini incelerler. Örneğin hukuk ve tıp fakültelerine gelen ailelerin kendi meslekleri ve eğitim durumları nelerdir? Hukuk tıp gibi "serbest meslek" şeklinde de icra edilebilecek alanlara daha üst sınıf ve burjuva ailelerin çocukları yönelirken öğretmenlik mesleği daha alt sınıfların tercihi olmuştur. Yine bu dezavantajlar kadınlarda kendisini daha fazla hissettirir. İşçi kesimin çocuklarının yüzde seksenden fazlası (Fen Fakültesi, 42,8 ve Edebiyat Fakültesi 39,9 olmak üzere) bu alanlara yönelirler (Bourdieu ve Passeron, 2022: 20). Annie Ernaux'un işçi sınıfından gelip, öğretmenlik mesleğini seçmesi ve edebiyat fakültesinde okuması da Bourdieu ve Passeron'un (2022) bu tespitlerini doğrular niteliktedir.

Kişiler arasındaki kültürel sermayelerin farkı görünür veya görünmez olabilir. İyi bir okuldan alınmış bir diploma görünür iken örneğin diplomat çocuklarının ailelerinden edindikleri 'görgü' diyebileceğimiz husus, görünürde olmayan ancak herkesin varlığını bildiği bir sermayeye işaret eder. İşçi sınıfından gelen ve burjuva sınıfından gelen aynı okulu bitirmiş iki genç arasındaki kültürel fark, nesilden nesile geçen kültürel sermayenin farklı oluşu ile açıklanabilir.

Bourdieu'cu kavramlardan hareketle kolektif bellek ve sınıf kavramı arasındaki ilişkiye dönülürse, bu durumda tarih yazımının stili, hatırlanacak ve unutulacak şeylere karar verilmesi gibi konuların doğrudan burjuva sınıfı tarafından yönlendirildiğinin de altını çizmek gerekir. Kültürel üretim de büyük ölçüde bu sınıfın üyeleri tarafından yapıldığından, kelimeleri de objeleri de konuları da mensup oldukları burjuva sınıfının habitusundan çıkmış olacaktır. Ernaux'nun "kimsenin edebiyatını yapmaya değer bulmadığı konuları yazdım"¹⁴ derken ifade ettiği şey budur. Ernaux edebiyatın soylu konuları ile ilgilenmektense kendi gerçeklerini edebiyatının konusu yapar. Üstelik bunu sade bir dille yaparak mensup olduğu sınıfı tüm gerçeğiyle yansıtmamanın peşine düşer.

Ernaux'nun soylu konular olarak nitelediği "hatırlamak, zaman" gibi konuları edebiyatının merkezine alan Proust düşünülürse bu çelişki daha net ifade edilebilir. Proust'un yedi ciltlik roman serisi *Kayıp Zamanın İzinde*,¹⁵ isminden de anlaşılacağı üzere duygular zaman ve belleğin derinlerine inebilme konularını esas alır. Ernaux ise *Babamın Yeri* (2002b) eserinde dedesinin Proust ile aynı yaşta olduğunu söyler. Öte yandan dedesinin anıları ile Proust'un anıları karşılaştırdığında, dedesinin orta çağda yaşamış gibi görüldüğü sonucuna vardığını söyler. O halde toplumsal bellek Proust'un anılarından mı yoksa Ernaux'nun dedesinin anılarından mı oluşmaktadır? Kolektif bellek daha çok burjuva sınıfının yapıp ettiklerini mi yansıtmaktadır? Hangi yaşam biçimi kolektif bellek olarak nitelendirilebilir? Burjuva sınıfının hatırladıkları ve kayda geçirdikleri Fransız tarihinin gerçeği Proust'un anımsadıkları mıdır yoksa Ernaux'a dedesinin anlattıkları mıdır? Ernaux yazını okura bu soruları sordurur.

Proust'un hatırladıkları mı yoksa Ernaux'nun hatırladıkları mı tarihe ışık tutar? Aslında Ernaux'nun sıklıkla dile getirdiği gibi eserlerinde insan belleğini bir enstrüman olarak kullanması tam da bu çelişkinin üstesinden gelme amacı taşımaktadır. Proust'un detaycı anlatımına karşı sadeliği, yalınlığı seçer, güzelleme yapmaktan kaçındığını, gerçeğin peşinde olduğunu dile getirir.¹⁶

Burada Bourdieu'nun (2015: 50) ele aldığı 'sembolik şiddet' kavramından bahsetmek yerinde olur. Sembolik şiddet burjuva dünyası değerlerinin diğer sınıfların değerlerini küçültmesi ve değersizleştirmesini ifade eder. 'Sembolik şiddet' egemen sınıfın, yani burjuva değerlerinin dayatılmasını ifade eden bir kavramdır. Bourdieu'ya göre "Hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakarlar, bu da bu kategorilerin doğalmış gibi görünmelerine yol açar. Bu onları sistematik

bir şekilde kendi kendini değersizleştirmeye, hatta aşağılamaya götürebilir” (2015: 50). Bu şiddet, dil kullanımında ve edebiyatta da hissedilir.

Öte yandan, sembolik şiddet kavramını ‘eril tahakküm’ kavramına bakarken de kullanır (Bourdieu, 2015). Hem alt sınıfların değerleri hem de kadınların yaşamındaki detaylar edebiyatta değersiz görülmeye yatkındır.

Ricoeur’ün de (2012: 118) altını çizdiği gibi “elbette hatırlanan bir şeyin tanınması unutma karşısında kazanılmış bir zafer gibidir.” Burada Ernaux’nun yaptığı kolektif hafızanın sadece belirli bir kesimin gözünden oluşmasına karşı bir reddiye niteliğindedir. Bu aynı zamanda unutulacak şeyler karşısında ise bir zafer kazanmadır. Ernaux yazını aracılığıyla işçi sınıfı belleğinin tanınmasına aracı olmuştur. Bunu çevresinde gördüğü detayları işçi sınıfı bir bireyin gözünden tek tek yazarak yapar. Kendinden önce bu sınıfa romancıların yaptığından farklı olarak yazılmaya değer bulunmayan konulara, nesnelere, anılara özel bir ilgi gösterir.

Ernaux romanlarında hem işçi sınıfının gündelik hayatını ayrıntılarıyla inceleyerek, hem de burjuva edebiyatına özgü süslü yazım tarzını reddederek Bourdieu’nun sosyal sermaye, sembolik sermaye, kültürel sermaye, ayırım ve sembolik şiddet kavramlarını başarılı biçimde romanında yansıtmakta ve böylelikle toplumsal hafızaya yerleştirmektedir. Böylece edebiyat eserlerinin hem egemen sınıfın fikirleri tekelinde yazılması ve yayımlanmasına hem de kolektif belleği böyle şekillendirmesine meydan okumaktadır.

Çalışmanın devamında seçilen eserler kronolojik sırayla kolektif bellek ve sınıf ilişkileri bağlamında ele alınacaktır.

Boş Dolaplar: Eğitim ve Sınıf

Sınıf meselesinin en görünür hale geldiği, toplumsal tabakalaşmanın en bariz hissedildiği alanlardan birisi eğitimidir. Eğitim ve sınıf meselesi birlikte ele alındığında sıklıkla karşılaştığımız bir ikilik olan “eğitimsiz işçi sınıfı ve eğitilmiş burjuva sınıfı” ikiliği Ernaux yazınında da merkezdedir. *Boş Dolaplar* romanının temel meselesini de bu ikilem oluşturur. *Boş Dolaplar* romanı, Bourdieu’nun (1986) deyimiyle sembolik ve kültürel sermayeden yoksun bir öğrencinin okulda karşılaştığı eşitsizliklerin üstesinden gelme biçimini ele alır. Eğitim sistemi bu eşitsizlikleri sürekli yeniden üretirken, roman kahramanının buna direnme biçimi romandaki temel dinamiği oluşturmaktadır.

Boş Dolaplar, Ernaux'nun 1974 yılında basılan ilk romanıdır.¹⁷ Bu eser kurgusal öğelerle birleşen otobiyografik bir nitelik taşımaktadır. Yazarın kendisi olduğunu düşündüren başkarakter Denise Lesur bu romanda ailesi tarafından özel okula gönderilir ve varlıklı burjuva ailelerin çocuklarıyla eğitim almaya başlar. Lesur diğer öğrenciler ile arasındaki farkı hemen hisseder. Bu farklılığı ve bu farklılıktan dolayı hissettiği yalnızlığı, derslerde aldığı yüksek notlarla, öğretmenlerden aldığı tebriklerle, kısacası başarı ile telafi etmeye çalışır.

Kahraman eğitim yaşamının başlangıcında ait olduğu sınıfa yabancılaşır, adeta bundan utanç duyar. "Sınıfa girdiğim anda ufaldıkça ufalıyorum, hiç oluyorum..." (2022a: 56) der romanda Ernaux. Bu utancı geldiği aile hakkındaki gerçekleri saklayarak, onlar gibi davranarak ve onların yaşam kodlarını ezberleyerek saklar. Öte yandan yıllar geçtikten sonra kendi kişiliğini ve belleğini oluşturan esas merkezin burası olduğunu düşünecek ve onu açığa çıkarmak ve kayıt altına almak için yoğun bir çaba gösterecektir.

Romanda yer alan "Ondan etrafa yayılan şeylerin hiçbiri yoktu bende, doğuştan gelen gözle görülmeyen şeyler, zarafet, pırıl pırıl bir mağaza, kemik gözlükler, pembe çerçeveler, oturma salonu, hizmetçi..." (Ernaux, 2022b: 55) ifadesi adeta Bourdieu'nun sembolik sermaye tanımını anlatmaktadır.

Yine Ernaux bu romanda Bourdieucu ayırım kavramının, eşitsizliklerle okulda karşılaşılan bir kızın gözünden nasıl hissedildiğini yazar.

Yanımda oturan kızıdan öğreniyorum. Yataklar sabahleyin toplanmış, daha neler hem de her gün. 'Sizinki acayip bir evmiş'. Kızlar dönüp bakıyor fısıldaşıyorlar. Gülüşmeler mutluluk ve bir anda ısıtılınca kesilen süt gibi, her şey açığa çıkıyor, kendimi görüyorum. Ve onlara benzemediğimi fark ediyorum. (Ernaux, 2022a: 51)

Denise Lesur özellikle kız arkadaşlarıyla olan ilişkisinde sınıf farklarıyla bağlantılı bir aşağılanma hissetmeye başlar. Başlangıçta samimi sandığı "Nerede oturuyorsun?" "Okula nasıl geliyorsun?" gibi soruların, aslında aşağılama niyetiyle yapıldığını fark eder.

Aşağılanma bu, okulda öğrendim bunu, okulda hissettim aşağılanmayı. Mutlaka benim gibi başkaları da vardı, ama farkında değildim, dikkatimi çekmiyordu belki de. İşte o zaman okulun bizim eve hiç benzemediğini açıkça gördüm, öğretmen de annemle babam gibi konuşmuyordu, ama başlarda doğal geliyordu, her şeyi harmanlıyordum. (Ernaux, 2022a: 53)

Bourdieu ve Passeron (2022) işçi sınıfı ve burjuva sınıfından gelen öğrencilerin arasındaki farkların gelir eşitsizliğiyle açıklanamayacak başka nedenlere dayandığının altını çizerler.

En imtiyazlı öğrenciler geldikleri çevreye sadece, derslerinde doğrudan işe yarayacak alışkanlıkları, pratikleri tutumları borçlu değildirler; bu çevreden kendilerine, tedrisi getirisi dolaylı ancak bir o kadar da kati olan malumatlar maharetler zevk yargısı ve “ince bir zevk” miras olarak kalır. (Bourdieu ve Passeron, 2022: 35)

Kültür, öğrenciler arasında çok eşitsiz biçimde dağıtılmıştır. Lesur bu ince zevkten, belirli konular hakkında bilgi ve yeteneklerden mahrum kalmıştır. Bourdieu ve Passeron’un (2022) altını çizdiği bu ince ‘ayırım’ların farkına ancak okula başladıktan sonra varır. Böylelikle karakter Lesur alt sınıftan geldiği halde eğitimde diğerlerinden başarılı olarak üst sınıfa geçmeyi hedefler.

İşte böyle başarılı olma isteği duymaya başladım, bütün o kendini beğenmiş, şımarık, yapmacık, mızımız kızlara karşı... İntikamı orada, dilbilgisinde, deyimlerde, herhangi bir yere varmaksızın bir çölü kateden kıvrımlı upuzun bir duvar gibi, baştan sona takip edilmesi gereken uzun cümlelerde alıyordum. (Ernaux, 2022a: 63)

Lesur’un annesi sadece *Confidences* (bir nevi Gönül Postası) okur, tek kullandığı kozmetik ürün *Baiser* marka (bakkalarda satılan bir marka) rujdur. Okuldaki diğer annelerle hiç benzerliği yoktur. Pahalı ürünlerin satıldığı vitrinlerden uzak durur ve buralardan alışveriş yapanları adeta küçümser. Sürekli olarak gece gündüz bakkal kafede çalışır. Bakkal kafenin bulunduğu mekân Clopard Sokağıdır ve bu sokağın arkadaşlarının yaşadığı daha “temiz” muhitlerle hiç ilgisi yoktur. Sınıf farklarının yaşanan yer muhit veya mahalleye hangi davranışlar, alışkanlıklar ve görüntüler aracılığıyla yansıdığını ayrıntılarıyla anlatır. Kahraman için yaşadığı sokağa girer girmez adeta ışıltı biter. Karanlık dünya o sokakta başlar. Okulda aldığı eğitimi sindirmeye başladıkça, kendisi ile yaşadığı yer arasındaki çatlak giderek büyüyen bir boşluğa dönüşür.

Yazarların neden salon, bahçe, öğretmen baba, kek ve çay ikram eden yaşlı teyze tasvirleri yaptığını anlıyordum. Çok hoş çünkü hayalini kurduğum gibi, derli toplu, temiz, münasip. Bense dökük evimizi, kaba saba fakat iyi yürekli, sıradan bir adam olan babamı yazamazdım kompozisyonlarda, romancıların yoksul ve halktan insanları anlattıkları gibi bahsedemezdim ailemden. (Ernaux, 2022a: 89)

Kahraman başlangıçta diğer kızlarda gördüğü özgüvenin bir mizaç meselesi olduğunu düşünür ancak zaman içinde bunun sınıfsal olduğunu hisseder.

Rahatlığının, kendinden eminliğinin, alaycılığının doğuştan geldiğini düşünüyordum, yeşil bitkilerle süslü geniş girişi olan mağazayla ilişkisini kuramıyordum. Korkunç olan da buydu, bunun değişmez olduğunu sanıyordum. Denise Lesur, kafe-bakkalın minik kraliçesi, ben burada onun yanında bir hiçtim. (Ernaux,2022a: 55)

Gözde ve başarılı bir öğrenci olmanın yanı sıra edebiyata olan ilgisi de onu diğerlerinden ayırır. Kahraman tüm bu ezilmişliğin üstesinden edebiyat sayesinde gelir. Kendisine okuduğu kitapların kahramanlarından oluşan arkadaşlar uydurur veya kendisini onların yerine koyar. Edebiyata olan ilgi ve merakı Lesur'un koruma kalkanına dönüşmüştür. Edebiyata olan bu ilgi, aynı zamanda ona bir üst sınıfın dilini ezberlemeyi öğretir. Bu dili konuşarak kendi ailesiyle arasındaki mesafeyi anlasa da üst sınıftan biri olmaya giden yolda önemli mesafe kaydetmiştir. Bornin, Victor Hugo ve Andre Gide'in cümle kalıplarını ve öğretmenlerden doğru telaffuzları öğrenerek, çok sayıda yeni sözcük kullanarak burjuva dilini konuşmaya ve onların dünyasına girmeye başlar.

“Başka bir dünyaya girebilmek için gereken bu şifreyi oluşturan bu sözcükler sistemi tamamen yapaydı.” der *Boş Dolaplar*'da Ernaux (2022a:69). Ama kahramanı Lesur bu dili öğrenmeyi başarır.

Bourdieu'nun bahsettiği türden bir kültürel sermayeden yoksun olan Ernaux çocuk yaşta bu değerler sisteminin farkını anlayacak kadar farkındalık geliştirmiştir. Üstelik anne babasından miras almadığı sözcükler sistemini ezberleyerek burjuva dünyasına girer. Ve bunların sınıfsal farklılıkları kapatmaya yetmesi gerektiğini ifade eder.

“Kelimeler ve kıyafetlerle ötekiler gibi olunabilmeli” (2022a: 105) der Ernaux. Yine de her değişim ona eksik görünmektedir.

Perdelerin değiştirilmesi, merdivenin basamaklarının cilalanması gibi üç beş kusur, düzeltilmesi gereken bir iki zevksizlik değildi sözünü ettiğim, her şeyin, yatak odasının kanarya sarısı yer muşambasından üzeri tuz kaplı tezgâha, eski püskü kâğıtlardan kalemlere, baştan aşağı her şeyin değişmesi gerekiyordu. (Ernaux, 2022b: 95)

Bourdieu ve Passeron yüksek burjuva zevklerini yakından tecrübe edemeseler de yoksul öğrencilerin bunları suni biçimde öğrendiklerini, bazen hiç görmedikleri veya tecrübe etmedikleri bir konu hakkında bile onu tecrübe etmiş burjuvalardan daha iyi yazabildiklerini ve kendilerini daha iyi ifade edebildiklerini söyler (2022: 41). Bu tespit yaşadığı küçük muhitten ve mütevazı odasından çıkmadığı halde burjuva kültürünü ezberleyerek öğrenen Ernaux'nun, taşralı kız öğrenci Lesur karakterini inceliklerle tasvir etmektedir.

Ernaux edebiyat aracılığıyla bir sınıfın dilini öğrenir ve o sınıfın dinamiklerini keşfetmeye başlar. Ancak Ernaux bunun da ötesine geçer ve bir yazar olarak yazınında kullandığı dilin yalınlığına özen göstererek kendine özgü yazma biçimini oluşturur. Bu yazma biçimini oluşturmasının ardında yatan sınıfsal nedenler *Boş Dolaplar* romanında ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Yazar olarak Annie Ernaux'ya kendi toplumsal sınıfının değerli olmadığı varsayılan alışkanlıklarını, yaşantılarını unutmaması ve okul yaşantısı boyunca almış olduğu eğitimin yücelttiği değerleri eserlerinde yansıtması gerektiği gerçeği ağır gelmektedir. Vermiş olduğu röportajlarda dikkat ettiği konulardan birinin de geldiği toplumsal sınıfa ihanet etmeden yazmaya özen göstermek olduğunun altını çizer. (Aksoy Alp, 2020: 242)

Ernaux burjuva edebiyat alışkanlıklarının karşısına yalın dili ve gerçeği önceleyen üslubuyla çıkar ve kendi deyimiyle bıçak gibi keskin yazdığı özgün bir dil kullanır (Aksoy Alp, 2020). Toplumsal hafızaya işçi sınıfının kullandığı nesnelere ve yaşam biçimini olduğu kadar işçi sınıfının anlayabileceği şekilde yazdığı dil ve üslubu da bırakmak ister.

Farklılıkların paradan kaynaklanabileceği hiç aklıma gelmezdi, insanların doğuştan temiz ya da pasaklı, zevk sahibi ya da sallapati olduğunu düşünürdüm. Ayyaşlık, konserve et, kenefin yanındaki çiviye asılmış gazete kâğıtları, bunları kendilerinin seçtiğini ve böyle mutlu olduklarını sanırdım. Yiğitlerle ders almak, kafa yormak, okumak gerekiyormuş böyle düşünmeyi bırakmak için, hele çocukken insan her şeyin değişmez bir şekilde belirlenmiş olduğuna inanıyor. (Ernaux, 2022a: 86)

Böyle düşünmeyi zamanla bırakır ve böylelikle bu görüntülerin ve nesnelere kaydını almaya başlar. Bu yaklaşımını, "hafızaya gelince, daima çevremdeki dünyanın, sözlerin, olayların ve bunların yaşanış biçiminin varlığıyla yaşıyorum. Beni ele geçiriyor. Ben aslında kayda alıyorum. Bir kayıt cihazı gibi"¹⁸ şeklinde ifade eder.

Babamın Yeri: Sınıf Kalıtsal mıdır?

Ernaux'nun ailesinin ait olduğu sınıf üzerine düşüncelerini *Babamın Yeri* eserinde işler. Bu metinde de Ernaux'nun ailesinin ait olduğu sınıf ve kendisinin geldiği konum arasındaki farklılıklara ve çelişkilere yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Ernaux anne ve babasına karşı bu çelişkiyi açığa çıkarmayı borçlu olduğunu düşünür. İkisinin de ölümleri sonrası gerçeğe en yakın mesafede kalmaya çalışarak onlar üzerine düşünür ve bunları yazıya döker. Okuyucuya anne ve babasının yaşamlarının yalın bir hikâyesini sunmayı ve bu hikâyenin sınıfsal yönünü vurgulamayı görev edinir.

“İçine girdiğim burjuva ve kültürlü dünyanın eşliğinde bırakmak zorunda kaldığım mirası gün ışığına çıkardım” (Ernaux, 2022b: 68) der Ernaux *Babamın Yeri* metnini tamamlarken. İlk romanı *Boş Dolaplar*'da kullandığı kurgusal öğeleri artık tamamen bırakmış, otososyobiyografi olarak adlandırdığı doğrudan kendi yaşamını malzeme edindiği bir yazın tarzına geçiş yapmıştır. Yılcıoğlu (2023) *Babamın Yeri*'nde otososyobiyoğrafının saydam dil ile güçlendirildiğini söyler.

“Annie Ernaux, bu romanda “türler arası” (sous-littérature) diye bilinen yazın biçemi ile roman kişilerinin (ebeveynleri) konuşma tarzına uygun “saydam dil” (écriture plate) diye anılan yazı biçimini otososyobiyoğrafik türle harmanlayarak yazına farklı bir boyut getirir” (Yılcıoğlu, 2023: 113). Böylelikle işçi sınıfının dili veya diğer bir deyişle bu saydam dil de kayda geçmiş olur. Ernaux burjuva edebiyatın görece az ilgilendiği bu konuşma biçimini kayda almak ister.

Babamın Yeri genel hatlarıyla topraksız bir Fransız köylü aileden gelen babasının işçi olarak geçirdiği yaşamı ve sonradan esnaf oluş hikâyesini, babalığını ve Ernaux gibi burjuva sınıfına geçiş yapan bir çocuğa sahip oluşunu anlatan sınıfsal yolculuğun hikâyesidir. Yılcıoğlu (2023) *Babamın Yeri* eserinde metnin temel dinamiğinin ‘ihanet’ sözcüğüyle açıklanabileceğini vurgular.

Metnin sosyolojik boyutu epigraftaki ‘ihanet’ sözcüğü ile öne çıkar. Epigraf: Jean Genet’den alınmıştır: Bir izahata kalkışıyorum. Yazmak ihanet edenin son çaresidir”. “İhanet” sözcüğü oto-sosyo-biyografi olarak tanımlanan Babamın Yeri romanında anlatıcı/yazar ile babası arasında eğitim faktöründen kaynaklanan sınıfsal farklılığı gösterir. (Yılcıoğlu, 2023: 106)

Ernaux'nun annesi ve babası bu yazının başında anlatılan biyografik kısımda da işlendiği üzere işçi sınıfından gelmiş küçük esnaflardır. Uzun zaman

margarin ve iplik fabrikalarında çalışmışlardır. Babası bir dönem inşaat işçiliği yapar ancak daha sonradan eşi ile birlikte kendi işlerini kurarlar. Taşrada bir işçi mahallesinde kafe/bakkal işletirler ve bu mekân aynı zamanda evleriyle birleşiktir. Yani ayrı bir iş veya yaşam yeri yoktur. Bu yaşam yeri kitapta bütün ayrıntılarıyla tasvir edilir.

Ernaux bu değişimin etkilerini *Boş Dolaplar*'daki babaya söyler. "İşçi olarak kalsaydık, altından kalkamazdık, çoktan hayata atılmak zorunda kalırdı" (2022b: 110). Baba, kızının iyi bir mevki sahibi olmasını işçilikten esnaflığa geçişine bağlar. Fransa'da özellikle anılan dönemde esnaf çocukları yaşam düzeyleri yükseldiği için işçilere nazaran eğitime daha kolay erişebilmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2021: 111).

Yaşamlarını sürdürebilmek için sürekli ve uzun saatler çalışmaya mecburdurlar. Örneğin Ernaux *Babamın Yeri* kitabının hemen başında babasının ölümünden sonra annesinin çalışmaya devam edebilmek için yaptıklarından bahseder. Ölümünden hemen sonra annesi müşterileri kaybetmemek için çalışmaya devam etmek zorundadır. Yaşam koşulları yas bile tutmasına izin vermez. "Müteveffa babam yukarda yatıyor, o ise aşağıda şarap ve pastis servisi yapıyordu." (Ernaux, 2022b: 14).

Baba ile kızın arasında çocukluktan itibaren çok doğrudan bir iletişim biçimi vardır. Burada nezakete yer yoktur. Çocuklarla nazik konuşmak ve iletişim kurmak burjuva sınıfına has bir özelliktir. Bourdieu ve Passeron'un (2021: 110) öne sürdüğü gibi kültürel sermayenin aktarılmasında aileden gelen ve ailede öğretilen dilin büyük önemi vardır. Babanın mesleği ile kültürel sermaye ilişkisini anlatmaya adadıkları eseri olan *Yeniden Üretim*'de (2021) Fransız toplumuna ilişkin aktardıkları, Ernaux'un *Babamın Yeri* romanında pratiğe dökülmüş gibidir. Ernaux, yazınında kültürel sermayesinin kaynağını anlatmak istemiştir.

Babası politikadan genelde uzaktır. Ancak 1950lerde Poujade'a oy verir. Poujade 1950ler Fransa'sında ön plana çıkmış, daha çok küçük esnaf kesimin ve tüccarların haklarını destekleyen, bu kesimlere daha fazla ayrıcalık tanınmasını amaçlayan popülist bir politik liderdir. Romanın geneli düşünüldüğünde politikayla ilişkinin bu sınırlılığı da şaşırtıcı değildir. Öte yandan ailesi de halkın geneli gibi sıklıkla De Gaulle'e olan bağlılıklarını dile getirirler. Araplar konusunda ön yargılıdır ve Cezayir meselesinde milliyetçi bir tutum sergilerler. Bu milliyetçi ve 'tutucu' bakış açısı bu sınıfa özgüdür.

Ernaux eğitim aldıktan sonra politik olarak daha solda ve aktivist bir çizgiye yönelir, kendisini 68 kuşağından biri olarak tanımlar. Örneğin Filistin meselesine sahip çıkar, Cezayir’de Fransız devletinin yaptıklarına eleştirel yaklaşır. Başlarda geldiği çevre ile kendi fikirleri arasındaki bu uçurum kendisini yalnız hissetmesine ve her şeyin altüst olduğu fikrine kapılmasına neden olmuştur.

Yavaş yavaş küçük burjuva dünyasına göçüyorum, kabul edilmenin güç tek, fakat hayli zor koşulunun rüküş olmamak olduğu partilere çağrılıyorum. O güne kadar hoşlandığım her şey köylü geliyor, Luis Mariano, Daniel Gray, Marie Anne Desmarests romanları, dudak boyaları, pullu elbisesinin yuvarlak eteği etrafına yayılmış, yatağımın üzerinde oturan fuarda kazanılmış oyuncak bebek. İçinde yaşadığım çevrenin fikirleri bile bana gülünç geliyor, önyargılar, mesela “polissiz de olmaz” ya da “askerlik yapmayan adamdan sayılmaz. Dünya benim için altüst oldu. (Ernaux, 2021b:50)

Ernaux’ya göre sınıf değiştirmek aynı zamanda politik görüşün de değişmesi anlamına gelir.

Ailenin esnaflık macerası da hiçbir zaman bir üst sınıfa geçmeden son bulur. Çünkü yeni ekonomik sistemde bakkal tarzında işletmelere giderek yer kalmaz. Ticaret yeni mecralarda akmaktadır. Bakkallar yok olarak, satış yerleri kooperatiflere ve büyük satış mağazalarına dönüşür. Büyük sermaye küçük esnaflığın önünü keserek daha keskin hatlı bir sınıf yapısının ortaya çıkmasını sağlar. Ernaux bu dönüşüme ve süpermarketlerin gündelik yaşamımızdaki rolüne *Işıklara Bak Sevgilim* adlı metninde geniş biçimde yer verir (Ernaux, 2023).

Ernaux, ölümünden sonra babasının cüzdanının bir gazete kupürü bulur. Babası halen onun üniversiteyi kazanma haberini saklamaktadır. İlkokulda ve ortaokulda kızının eğitimini desteklemek için elinden geleni yapar. Kitap okumadığı halde kızının yaptıklarından, okuduklarından onur duyar, hatta çocukken onu kütüphaneye götürür. Ailede tek ve ilk mülk sahibi olan babasıdır. Yoksulluğa rağmen ailedeki konumları diğerlerinden daha öndedir, bu da kendi içinde aile ile olan ilişkilerini etkilemektedir. “Daima imrenme ve kıskançlığın hedefi olma kaygısı. Belki de toplumsal konumunun en kendine has emarelerinden biri” (Ernaux, 2022b: 58).

Ernaux’nun sınıfsal eşitsizlikler anlamında zorlandığı noktalardan biri de evliliği olmuştur. Üniversite yıllarındaki ilişkilerinde de aynı çelişkiyi yaşamıştır. *Babamın Yeri*’nde yazar bu çelişkiye de değinir.

Anne ve babası eşine her zaman son derece nazik davranmıştır. Ancak Ernaux'nun eşi, ailesi ile asla yakın bir ilişki kurmaz. "İmtiyazlı bir burjuva ailenin çocuğu olarak doğmuş ve daima müstehzi bir adam, bu iyi yürekli insanların muhabbetinden ne kadar keyif alabilirdi? Tamam, nezaketlerini o da kabul ediyordu, ama bu onun gözündeki en temel eksikliği soyut sohbetleri telafi etmeye yetmiyordu" (Ernaux, 2022b: 61). Ernaux, eserlerinde bu çelişkiyi açık yüreklilikle anlatarak iki sınıf arasındaki uçurumu keskin bir şekilde ifade etmiştir. Boşanmasının ardındaki sınıfsal sebepleri ifade etmekte cesurdur. Öte yandan bu ifadeler, Ernaux'nun sınıf meselesinin az ya da çok kalıtsal bir boyutu olduğuna inandığını da gözler önüne serer. Soyut sohbetler, düşünceler üzerine sohbet etmek üst sınıfa özgü özelliklerdir. Eşinin ailesinden bahsederken bazen beklenmedik anda konu hakkında bir şiir okuyuveren insanlar olduklarını söyler. Öte yandan işçi sınıfı ise gündelik sohbetlerin içinde sıkışmıştır. Ancak bu gündelik sohbetler de toplumsal bellekte kayda alınmayacak değersizlikte şeyler değildir. Aksine, onların hatırlanması ve toplumsal bellekte yer bulması için mücadele eder.

Eşi ile arasında öncelerde görünmez gibi olan bu kültürel sermaye farklılığının oluşturduğu çatlak giderek büyür ve ayrılıkla sonuçlanır. Ernaux bu farklılıkları hem *Babamın Yeri* eserinde hem de diğer eserlerinde sıklıkla konu eder. Eşi ile arasındaki farklılıklar adeta Bourdieu'nun 'ayırım' kavramında ifade ettiği gibi bilinçsizce yapılan seçimler sonucu oluşmuş kültürel ve sosyal bir dizi farklılığı içermektedir.

Seneler: Zamandan Bir Şey Kurtarmak

Ernaux'nun *Seneler* anlatısı diğer eserlerine nazaran daha geniş bir zaman dilimini anlatmakta ve işçi sınıfının kolektif belleğinin edebi temsiline daha fazla yer ayırmaktadır. *Seneler*, Ernaux'nun yazın hayatına başladığı günden itibaren hayalini kurduğu uzun dönemi kapsayan otobiyografik yazın projesidir. Ernaux'nun *Seneler*'de yapmak istediği, kendi yaşam dönemi boyunca tecrübe ettiği anıları bilgileri ve deneyimi kolektif belleğin bir parçası olarak görmek ve kaydetmektir.

Virginia Woolf'un aynı başlıkla (Woolf, 1937) yayınlanan romanında, bir ailenin 1880'den 1930'lu yılların sonuna kadar olan hikâyesi, dönemin iktisadi koşulları ve ahlaki normlarında yaşanan değişimlere paralel olarak anlatılır. Woolf'un adının pek çok kez anıldığı ve esin kaynaklarından biri olduğunun ifade edildiği Ernaux'nun *Les Années*'inde ise, anlatı 1940'lı yılların başında başlar ve anlatıcının kişisel tarihi ile savaş sonrası Fransa toplumsal ve siyasal tarihini harmanlar. (Doğu, 2016: 79)

Ernaux'nun yazın açısından *Seneler*'de yaptığı en büyük değişiklik, artık kendisinden "ben" olarak değil "o" olarak bahsetmesidir. Bu, onun yazınında hedeflediği noktaya geliş olarak kabul edilebilir. Artık kendi yaşantısına dışarıdan bakabilmekte ve otobiyografisinin kolektif bellekle nasıl iç içe geçtiğini bu yazın stili sayesinde daha rahat ifade edebilmektedir. Annie Ernaux, işçi sınıfının deneyimlerini gündelik yaşam pratikleri üzerinden görünür kılarak, bu toplumsal kesimin kolektif belleğinin inşasına edebi düzlemde katkı sunmaktadır.

Les Annees çok sesli yapısı, anlatıda kullanılan zaman ve imge çeşitliliği ile özgün bir otobiyografik anlatı olarak dikkat çeker. Bu unsurlar geleneksel otobiyografik öznenin dışında sayılan Ernaux'nun, kendi yaşantısını kişisellikten uzak bir şekilde inşa etmesine olanak tanır. Gerek zamanın akışı gerek birbirini izleyen sosyal dönüşümler anlatıya bütünüyle yansımaktadır. «Bellek» kavramı anlatının temelini teşkil eder. (Doğu, 2016: 85)

Yine Aksoy Alp'e (2020: 235) göre "yazmış olduğu yirminin üzerindeki yapıt arasında *Les Annees*, toplumun tüm sınıflarından bireylere ait unsurları yazıya dökmeye, böylelikle de unutulmaktan kurtarmaya çalışmasıyla ayrı bir yere sahiptir".

Ernaux romana, Çehov ve Gasset'den yaptığı tarih ve unutulmak üzerine iki kısa pasaj ile başlar. Böylelikle romanın hemen başında bu eserin unutulmaya direnmek ve kolektif tarih anlatısına katkı amacıyla yazıldığını okuyucuya hatırlatır.¹⁹

Connerton'un *Toplumlar Nasıl Anımsar*'da (1989) bahsettiği geri getirme biçimlerini Ernaux *Seneler*'de vücuda getirmeye çalışır. "Geçmişin hafızası anlatılan hikâyelerin haricinde, yürüme, oturup kalkma, konuşma ve gülme, sokakta seslenme, yeme içme, eşyaları tutma biçimleriyle de bedenden bedene aktarılıyor, Avrupa ve Fransa kırsalının derinliklerinden bugüne buraya taşınyordu" (Ernaux, 2021: 29). Ernaux'yu diğer yazarlardan farklı kılan ve onu ön plana çıkaran şey ise bu geri getirmeyi işçi sınıfı hafızası üzerinden yapmasıdır. Ernaux *Seneler*'de Marcel Proust'un yaptığı gibi burjuva sınıfının yürüme, oturup kalkma, seslenme ya da yeme içme (Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* romanı, yazarın halasının yaptığı madlen kurabiyeyi yedikten sonra hafızasının derinliklerine inmesi ile başlar) biçimlerini hatırlatmaz. Onun istediği burjuvaların kurduğu özerk dünyada yazılan eserlerin ötesinde özgün bir eser yaratmaktır. Dilinin yalınlığı Bourdieu'nun işaret ettiği sanatın özel alanına bir karşı koyuştur.

Entelektüel ve sanatsal üretimin özerkleşme süreci profesyonel sanatçı ve entelektüellerden müteşekkil ayrı bir toplumsal kategorinin ortaya çıkmasıyla bağlantılıdır. Bu kişiler seleflerinden devraldıkları ve onlara ya bir tür hareket noktası veya bir kopuş imkânı sağlayan entelektüel veya sanatsal geleneğin kuralları dışında hiçbir kuralı tanınamaya, böylece üretimlerini ve ürünlerini her türlü dışsal tabiiyetten azade kılmaya yatkındır. (Bourdieu, 2023: 55)

Ernaux, *Seneler*'de edebiyattaki bu geleneğin kırılması için bilinçli olarak çalıştığını ifade eder. “Başlangıçta *Seneler*'de hiç kimsenin olmamasını istiyordum, dünyanın geri kalanıyla etkileşim halindeki Fransız toplumuna dair kolektif bir metin olacaktı. Fakat öyle olunca da tarih kitabına benzemesinden korktum”²⁰ (Birartıbir,2021). Böylelikle metnin içine yazarın bireysel belleği girer. Metin; tarih, edebiyat ve sosyoloji arasındaki yerine oturur.

İşçi sınıfı üzerine yazan, burjuva edebiyatın yüz çevirdiği sıradan davranışlarını anlatan bir yazar olarak Ernaux, bu yönleriyle kendisinden önce yazılmış romanlarda hiç değinilmemiş noktalara temas eder.

Seneler eseri şöyle başlar: “Bütün görüntüler yok olup gidecek. Savaş sonrası Yvetot'da yıkıntıların kenarında kafe olarak işletilen barakanın arkasında, güpegündüz çömelmiş çişini yapan kadın doğrulup külotunu çekiyor, eteğini indirip kafeye dönüyor” (Ernaux, 2021: 11). Bilinçli olarak romanını bu yoksulluğa ve sıradanlığa dair ayrıntı ile başlatır.

Seneler'deki analiz yine yazarın çocukluğundan başlar ancak bu defa yazar burjuva dünyasından bir bilinçle geçmişine döner. Bu geri dönüşte yazar geldiği sınıfı küçümsemeyi ve utanmayı bırakmıştır.

Sosyal konumunu artık biliyor, sınıf arkadaşlarına göre aşağıda. Evinde ne buzdolabı ne banyo var, tuvalet avluda, Paris'e gitmiş değil. Kızların bunu fark etmemesini ya da “benim inim”, “çok trıstım” gibi kelimelerle konuştuğu, “matrak” ve “rahat” olduğu için kendisini bağışlamalarını umuyor. (Ernaux, 2021: 62)

Seneler'de Ernaux okuru 1940lar Fransa'sında başlayan bir hikâyenin içine çeker. Bu hikâyeyi hiç bölmeden son derece akıcı biçimde kırklı yıllardan iki binli yılların başına ulaştırır. Büyük bir yokluk döneminden geçen Fransa'nın bu seneler boyunca kapitalizme nasıl uyumlandığının, anne babası aracılığıyla işçi sınıfının nasıl dönüşümler geçirdiğinin ve bunun

yanında Ernaux'nun artık orta sınıfa geçiş yapmış bir öğretmen olarak bu tarihsel dönüşümü nasıl izlediğini sunar. Örneğin Ernaux için bu hikâyede 68 kuşağının bir parçası olmak çok önemlidir: “Dünyayı ve kendini açıklamanın ilklerini içinde barındıran bize benimseyecek bir ahlak sunacak kelimelere ihtiyacımız vardı: “yabancılaşma” ve onun etrafında dönen kavramlar, “kötü niyet” ve “yanlış bilinç”, “içkinlik” ve “aşkınlık” gibi” (Ernaux, 2021: 93).

Yine Ernaux, kadın hareketinde benimsediği aktivist duruştan sıklıkla bahseder. Doğum kontrol haplarının kullanımı, kürtaj yasası konusunda aktif şekilde bildiri dağıttığını ve kadın hareketinin içinde yer aldığını, elde edilen kazanımların bir parçası olmaktan duyduğu gururu ifade eder. 68 kuşağını hatırlaması ve kadın hareketi onun geçmişi anımsayışında bireysel belleğiyle toplumsal bellek arasında kurduğu köprü'nün açık bir ifadesi olmuştur. Ernaux doğrudan bellek ve unutmaya meselesine de değinir. Özellikle medya araçlarının yaygınlaşması ve televizyonun hayatlarına girmesiyle hatırlama ve unutmaya meselesi medyanın tekeline girmiştir. Ancak bu yine de Ernaux'nun istediği türden bir hatırlama değildir.

Hatırlama ve unutmaya işlemi medya araçlarının elindeydi. Anılabilecek ne varsa anıyorlardı: Abbe Pierre'in çağrısı, Mitterand'ın ve Marguerite Duras'ın ölümleri, savaşların başlangıcı ve sona erişi, Ay'a ayak basış, Çernobil, 11 Eylül. Hepsine ve hiçbirine aittik. Bizim kendi senelerimiz yoktu onların arasında. (Ernaux, 2021: 208)

Öte yandan kıtlıktan gelen neslin kapitalizmle ve tüketim toplumuyla nasıl tanıştığının izini sürmek de mümkündür. Ernaux'nun deyimiyle; bu dönemde “İnsanların, sahip oldukları nesnelere sayesinde hayatlarının iyileştigi ve güzelleştigi inancı gitgide artıyordu” (Ernaux, 2021: 65). Ernaux'nun bu yorumu aslında geleneksel sınıf analizinden ziyade, kültürel alana yönelerek yapılan bir sınıf analizinin daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkarılabileceği yönünde değerlendirilebilir. “Şeylerin bolluğu, fikirlerin kıtlığı ve inançların aşınmasını gizliyordu” (Ernaux, 2021: 85).

Ernaux anı zamanda toplumun nasıl bir dönemden geçtiğini bu anlatıda son derece çarpıcı notlarla ele almaktadır.

Toplum dört bir yandan yer değiştiriyordu, köylüler dağlardan vadilere iniyor, üniversite öğrencileri şehir merkezlerinden kampüslere sürülüyor, Nanterre'de gecekonduda yaşayan göçmenlerle aynı çamuru paylaşıyordu. Cezayir'den ülkeye dönenler ve tuvaleti dışarda yer alan alçak evlerini terk edip şehre gelen vasıfsız işçilerle aileleri, F ile başlayıp bir sayıyla biten

bloklar halinde bölünmüş, büyük toplu konutlarda buluşuyordu. Aslında insanların istediği bir arada yaşamak değil, temiz aydınlık dört duvar, merkezi ısıtma ve bir banyoydu sadece. (Ernaux, 2021: 86)

Bu tüketim toplumunun içinden geçerken de tek tek seçilen nesnelere evini döşemekten habersiz olmanın, marangoz veya boyacının 'bu buraya gider' zevkine teslim olmanın, koltukları takım olarak almanın, yani aileden böyle bir eşya kalmamasının bir tür sınıfsal mesele olduğunun altını çizer.

Fakat zamanla bunlara kavuştuktan sonra da eski hayatına dair farkındalığını yitirme korkusu taşır. "Tam bir küçük burjuva oldum çıktım", "bu sakin ve konforlu hayata yerleşip kalmaktan, farkına varmadan yaşayıp gitmekten korkuyorum" (Ernaux, 2021: 93).

Bourdieu ve Passeron (2022) *Varisler'*de, eğitim sistemi ve sosyal sınıflar arasındaki ilişkiye odaklanır. Eğitim sisteminin eşitsizlikleri ve sınıf farklarını nasıl yeniden ürettiğine yoğunlaşan çalışma aynı zamanda eğitimin sınıf farklarını nasıl pekiştirdiğine de değinir. Ernaux eserlerinde Bourdieu okuduğuna değinir ancak aynı zamanda bu eserin bir pratiğini yazmaya girişir (Yılancıoğlu, 2023: 107).

Fotoğrafta iki yanında duran kızlar burjuva sınıfından. Kendisini onlardan hissetmiyor, daha güçlü ve daha yalnız. Onlarla fazla sık görüşerek, beraber partilere giderek kendini küçük düşürdüğü hissine kapılıyor. Çocukluğun işçi sınıfı dünyasıyla, anne babasının küçük dükkânıyla ortak bir noktası kalmadığını düşünmüyor artık. Öteki tarafa geçti ama neyin öteki tarafına söyleyebilecek durumda değil, geride bıraktığı hayatı birbiriyle bağlantısız görüntülerden oluşuyor. Kendisini hiçbir yere ait hissetmiyor, bilginin ve yazının dünyası hariç. (Ernaux, 2021: 82)

Seneler en çok bu bağlantısız görüntüleri birbiriyle bir bağlam içinde yeniden buluşturmak amacıyla yazılmış gibidir. Çünkü birey ancak bu bağlantısız görüntüler arasında sahici bir bağlantı kurabildiğinde kendi kimliğini de bulabilir. Bu bağlamı başarıyla kuran Ernaux kolektif bellek ve bireysel bellek arasında kurduğu çerçeveden bir sınıfın hikâyesini büyük bir yalınlıkla ve gerçeklikle anlatır ve son olarak kendisini bilgi ve yazı dünyasına ait biri olarak tanımlar.

Ve kitabın sonunda nihai amacını da kısacık bir cümleyle okura verir. Artık asla olamayacağımız zamandan bir şey kurtarmak (Ernaux, 2021: 224).

Sonuç

Bu çalışma boyunca Annie Ernaux'nun *Boş Dolaplar*, *Babamın Yeri* ve *Seneler* adlı üç eseri ele alınarak, toplumsal bellek literatürü ve sınıf ilişkileri çerçevesinde analiz edilmiştir. Ernaux'nun otososyobiyoğrafi ismini verdiği bu yazın stiline kesinlikle sadece edebiyat alanında sınırlı kalmayan, siyasi tarih, sosyoloji, siyaset bilimi alanlarında da ele alınabilecek özgün nitelikte eserler olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır.

İlk ele alınan eser olan *Boş Dolaplar*'da çarpıcı biçimde eğitim ve sınıf ilişkilerini irdelediği görülmektedir. Bu roman aracılığıyla Bourdieu ve Passeron'un eğitimde sınıfsal eşitsizliklerin nasıl yeniden üretildiğine dair bilimsel çalışmalarının gerçek hayatla bağlantısını kurar. Yarattığı yarı kurgusal karakter üzerinden otososyobiyoğrafik yazınına geçiş sağlar. Aynı zamanda yazınının diğer göze çarpan özelliği olacak olan, kolektif bellek ve bireysel bellek arasındaki bağlantının ilk izleri de bu romanda görülür. Bu romanda işçi sınıfından bir aileden gelen başkahraman hatırlamakta, bunun yanında yaşadığı sınıfsal utancı da bu hatıralar aracılığıyla dile getirmektedir. *Boş Dolaplar*'da Bourdieu'nun sosyal sermaye, kültürel sermaye, sembolik sermaye kavramlarını açıklayacak çok sayıda ayrıntıya yer vermiştir.

Babamın Yeri adlı eserde ise sınıfsal pozisyonun kalıtsallığı konusunun merkezde olduğu söylenebilir. Ernaux, babasının işçi sınıfı geçmişini ve oradan esnaflığa geçişini bunun kendi yaşamı üzerindeki yansımalarını ayrıntılı şekilde inceler. Ernaux, anne ve babasının yaşamlarını keskin ve sade biçimde kayıt altına alarak onlara olan borcunu öderken onların anılarının da mensup oldukları sınıfa özgü dillerinin de kolektif belleğin bir parçası haline gelmesine katkıda bulunur.

Seneler ise müze eser olarak anılmayı hak eden biçimde toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri görünür kılmak amacıyla bireysel deneyimlerini işçi sınıfının gündelik yaşam pratikleri bağlamında ele alarak, bu sınıfın hafızasının edebi düzlemde temsiline olanak sağlamış ve böylece işçi sınıfının kolektif belleğinin oluşumuna önemli bir katkı sunmuştur. Eser sessizleştirilen sınıfsal deneyimlerin aktarılmasına ve kültürel alanda yer edinmesine aracılık etmektedir. Yazar bireysel yaşantısını sosyal ve politik olaylarla iç içe sunarken daimî olarak sınıfsal bir çizgiyi takip eder. Bunların hangi sınıfın gözünden nasıl algılandığına dikkat çeker. Ernaux roman boyunca sınıf bilinci ile hareket ederek bakış açısının özgünlüğünü muhafaza etmeye çalışır. Böylelikle bilhassa burjuva sınıfı değerlerinin tüm egemen hale gelmesine karşı eleştirel mesafesini sürekli korur. Yazar hem kendi

sınıfsal dönüşümünü hem de toplumun geçirdiği dönüşümü tek bir metinde özel bir stille bir araya getirir. Bu bağlamda diğer eserlerinde de güçlü işaretlerini gördüğümüz otososyobiografik yazın stiline en güçlü temsilini sağlar. *Seneler*, bireysel hikâyemizle toplumsal hikâyenin asla birbirinden ayıramayacağını, tek bir bütün olduğunu işaret eder. Kolektif belleği yalnızca yazarların, yazabilenlerin ve o dünyaya ait olanların oluşturmasına ve şekillendirmesine karşı çıkar. Burjuva dünyasının hatırlama ve unutma biçimleri üzerinde de tahakküm kurmasına meydan okur.

Tüm eserlerinde kullandığı keskin ve sade dil, burjuva dünyasının seçkinciliğini yansıtan karmaşık dili kullanmayı reddederek geldiği sınıfın sesi olma amacı taşır. Ernaux böylelikle burjuva sınıfının kendi kültürel değerlerini dayattığı sembolik şiddetin üstesinden gelip işçi sınıfının hatıraları ve değerlerini de kolektif belleğin bir parçası haline getirmeye çalışır. Her üç eserin de kolektif bellek ve sınıf çerçevesinde değerlendirilmeye çok uygun eserler olduğunu ve her iki literatüre de büyük katkı sağladığını, Ernaux'nun bu özgün yazın tarzı ile edebiyat tartışmalarına da yeni bir boyut kattığını ifade etmek gerekir.

Sonnotlar

- 1- Nobel Edebiyat Ödülünü Fransız Yazar Annie Ernaux Kazandı, 10.06.2022, <https://tr.euronews.com/2022/10/06/2022-nobel-edebiyat-odulunu-fransiz-annie-ernaux-kazandi> (Son erişim tarihi 05.12.2024)
- 2- Yazarın babasının yaşamı anlatılırken çoğunlukla, *Babamın Yeri* adlı kitaptaki bilgilerden faydalanılmıştır.
- 3- Yazarın annesi hakkındaki bilgiler, yazarın *Bir Kadın* ve *Babamın Yeri* adlı eserlerinden alınmıştır.
- 4- Ernaux *Babamın Yeri* romanında da annesinden sıklıkla bahsetmekle birlikte, daha sonra annesinin yaşamını da *Bir Kadın* ismi ile kitaplaştırdı.
- 5- Nobel Edebiyat Ödülünü Fransız Yazar Annie Ernaux Kazandı, 10.06.2022, <https://tr.euronews.com/2022/10/06/2022-nobel-edebiyat-odulunu-fransiz-annie-ernaux-kazandi> (Son erişim tarihi 05.12.2024)
- 6- Nobel Edebiyat Ödülünü Fransız Yazar Annie Ernaux Kazandı, 10.06.2022, <https://tr.euronews.com/2022/10/06/2022-nobel-edebiyat-odulunu-fransiz-annie-ernaux-kazandi> (Son erişim tarihi 05.12.2024)

7- 19.yüzyıldan itibaren işçi sınıfını ve mücadelesini ele alan pek çok roman yazılmıştır. Dünya edebiyatında Charles Dickens, Emile Zola, John Steinbeck ve Jack London gibi yazarlar işçi sınıfını ve yaşamını konu edinen romanlar yazmışlardır. Bu eserler arasında bilhassa Jack London'un *Martin Eden* adlı eseri yazarın hayat hikâyesinden izler taşıyan yarı otobiyografik bir roman olarak Annie Ernaux'un romanları ile karşılaştırılabilir. Bir işçi olan *Martin Eden*'in yazar olma mücadelesini ve sınıf farklarıyla mücadelesini anlatan bu roman bu açıdan bu çalışmada değinilmesi gereken önemli bir örnektir. Türkiye'de ise Orhan Kemal'in bazı romanları bu türe örnek olarak verilebilir.

Öte yandan roman türünde sınıf meselesini konu eden pek çok eser de vardır. Bu romanlar farklı sınıfların karşılaşmasını, bireylerin bir sınıftan ötekine atlamasını heves edişini, ya da bir sınıftan ötekine sürüklenirken oluşan çatışmaları ele alır. Örneğin David Herbert Lawrence'ın *Lady Chatterley'in Sevgilisi* adlı romanı işçi sınıfından bir adamla üst sınıftan bir kadının arasındaki ilişkinin öyküsüdür. Tutkunun aralarındaki sosyal sınıf farkını aşp aşmayacağı önemli bir tartışma konusu olarak kalır (Russell, 2022: 182).

Akla gelen bu eserlerin öncelikle neredeyse hepsi erkektir. Ayrıca bu yazarlar baskın şekilde roman türü içinde yazarlar. Annie Ernaux yazını ise işçi sınıftan gelen bir kadının öyküsünü, baktıklarını ve gördüklerini birinci ağızdan anlattığı üslubu ile ötekilerden ayrı bir yerde durur.

Burada Ernaux'un da okuduğunu ve çok sevdiğini dile getirdiği genç Fransız yazar Edouard Louis de mutlaka anılmalıdır. Edouard Louis de yine işçi sınıfı üzerine yazdığı *Babamı Kim Öldürdü* adlı anlatısında Ernaux'un kullandığı yazın biçimini kullanarak bu geleneği devam ettirir. Louis ise işçi sınıfının daha yakın tarihte nasıl bir yaşam biçimine sahip olduğunu ele alır.

8- French Novelist Annie Ernaux Awarded 2022 Nobel Prize in Literature, 10.06.2022, https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/10/06/french-novelist-annie-ernaux-awarded-2022-nobel-prize-in-literature_5999385_30.html# (Son erişim tarihi 05.12.2024)

9- French Novelist Annie Ernaux Awarded 2022 Nobel Prize in Literature, 10.06.2022, https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/10/06/french-novelist-annie-ernaux-awarded-2022-nobel-prize-in-literature_5999385_30.html# (Son erişim tarihi 05.12.2024)

10- Annie Ernaux'un *Olay* isimli anlatısı aynı zamanda Türkçe'ye ilk çevrilen eseridir.

11- İçimizden Geçen Tarih: Annie Ernaux İle Edebiyat, Hafıza, Kadınlık Ve Geçip Giden Seneler Üzerine, 10.02.2021, <https://birartibir.org/icimizden-gecen-tarih/> (Son erişim tarihi 18.12.2024)

12- French Novelist Annie Ernaux Awarded 2022 Nobel Prize in Literature, 10.06.2022, https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/10/06/french-novelist-annie-ernaux-awarded-2022-nobel-prize-in-literature_5999385_30.html# (Son erişim tarihi 05.12.2024)

13- İçimizden Geçen Tarih: Annie Ernaux İle Edebiyat, Hafıza, Kadınlık Ve Geçip Giden Seneler Üzerine, 10.02.2021, <https://birartibir.org/icimizden-gecen-tarih/> (Son erişim tarihi 18.12.2024)

14- French Novelist Annie Ernaux Awarded 2022 Nobel Prize in Literature, 10.06.2022, https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/10/06/french-novelist-annie-ernaux-awarded-2022-nobel-prize-in-literature_5999385_30.html# (Son erişim tarihi 05.12.2024)

15- Fransız yazar Marcel Proust'un 1908 yılında yazmaya başladığı *Kayıp Zamanın İzinde* serisinin ilk kitabı *Swannların Tarafı* 1913'te yayımlandı. 1914'te *Guermantes Tarafı*'nı Grasset Yayınevi'ne hazırlamaya başladı. 1918'de "Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde" yayımlandı. 1921'de *Guermantes Tarafı II* ile *Sodom ve Gomorra I* yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard Yayınevi'ne *Sodom ve Gomorra II* yi verdi. Proust 1922'de öldü. *Mahpus* (1923), *Albertine Kayıp* (1925), *Yakalanan Zaman* (1927) yazarın ölümünden sonra basıldı. Günümüzde eserleri Gallimard yayınevi tarafından basılmaktadır. Bu roman serisi Roza Hakmen tarafından Türkçeye çevrildi ve Yapı Kredi Yayınları tarafından 7 cilt halinde basıldı. <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/yazarlar/marcel-proust> (Son erişim tarihi 05.12.2024)

16- French Novelist Annie Ernaux Awarded 2022 Nobel Prize in Literature, 10.06.2022, https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/10/06/french-novelist-annie-ernaux-awarded-2022-nobel-prize-in-literature_5999385_30.html# (Son erişim tarihi 05.12.2024)

17- Ernaux, *Boş Dolaplar* sonrası yazdığı eserleri roman olarak görmez. Farklı bir yazın biçimi benimsediğini ifade eder.

18- İçimizden Geçen Tarih: Annie Ernaux İle Edebiyat, Hafıza, Kadınlık Ve Geçip Giden Seneler Üzerine, 10.02.2021, <https://birartibir.org/icimizden-gecen-tarih/> (Son erişim tarihi 18.12.2024).

19- "Sahip olduğumuz tek şey tarihimiz o da bize ait değil" Jose Ortega Y Gasset (eser adı yok).

"Evet unutulacağız. Yazgımız böyle yazılmış elden ne gelir. Bize ciddi, önemli, hem de çok önemli görünen şeyler, gün gelecek, unutulacak ya da önemsiz görünecek. İşin ilginç yanı gelecekte neyin önemli ve yüksek değerde, neyin zavallı ve gülünç sayılacağını bugünden hiç bilemeyişimiz. [...] bize böylesine olağan görünen şimdiki

yaşamımız da, gün gelecek, tuhaf, yakışksız, budalaca, pek de temiz olmayan ve hatta günahkâr bir yaşam sayılacak...” Anton Çehov. (Üç Kız Kardeş, çev. Atal Behramoğlu, İş Kültür Yayınları, 2016).

20- İçimizden Geçen Tarih: Annie Ernaux İle Edebiyat, Hafıza, Kadınlık Ve Geçip Giden Seneler Üzerine, 10.02.2021, <https://birartibir.org/icimizden-gecen-tarih/> (Son erişim tarihi 18.12.2024).

Kaynakça

Aksoy Alp E (2020). Annie Ernaux'nun Les Années Yıllar Adlı Eserinde Toplum, Bellek ve Yazın. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60 (1): 234-250.

Baisnee V (2018). “I am She who does not speak about herself”: Annie Ernaux’s Impersonal Autobiography *The Years*. *European Journal of Life Writing*, 7, 72–89.

Bourdieu P (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Çev. R Nice, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu P (1986). The forms of capital. İçinde: Richardson J G (der), *Handbook Of Theory And Research For The Sociology Of Education*. New York: Greenwood, 241–258.

Bourdieu P (1987). What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32: 1-17.

Bourdieu P (2015). *Eril Tahakküm*, Çev. B Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bourdieu P ve Passeron J C (2022). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. Çev. L Ünsaldı, A Sümer, İstanbul: Heretik Yayınları.

Bourdieu P (2023). *Kültür Üretimi: Sembolik Ürünler, Sembolik Sermaye*. Çev. S Yardımcı ve E Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Connerton P (1989). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. Çev. A Şenel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Doğu Ç (2016). Annie Ernaux'nun Les Annees'i: Otobiyografik Anlatıda Yeni Ufuklar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı 1, 78-85.

Gedi N ve Elam Y (1996). Collective Memory -What is It?. *History and Memory*, 8 (2): 30-50.

Ernaux A (2021a). *Seneler*. Çev. S İdemen, İstanbul: Can Yayınları.

Ernaux A (2022a). *Boş Dolaplar*. Çev. S İdemen, İstanbul: Can Yayınları.

Ernaux A (2022b). *Babamın Yeri*. Çev. S İdemen, İstanbul: Can Yayınları.

Ernaux A (2023). *Look at the Lights My Love*. Çev. A L Strayer, USA: Yale University Press.

- Halbswachs M (2017). *Kolektif Hafıza*. Çev. B Barış, İstanbul: Heretik Yayınları.
- Halbswachs M (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Çev. B Uçar, İstanbul: Heretik Yayınları.
- Johnson R (2023). Pierre Bourdieu'nün Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi. İçinde: *Kültür Üretimi: Sembolik Ürünler, Sembolik Sermaye*. Çev. S Yardımcı ve E Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 7-50.
- Köse H ve Kete Tepe N (2023). Annie Ernaux'nun Edebi-Sosyolojik Diskurunda Bedenlenmiş Zaman: Bourdieu'cü Bir Okuma. *Frankofoni*, 43, 59-81.
- Öngen T (2002). Marx ve Sınıf. *Praksis*, 8, 9-28.
- Ricoeur P (2012). *Hafıza Tarih Unutuş*. Çev. M E Özcan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Russell H (2022). *Romanın Kısa Öyküsü*. Çev. D Öztok, İstanbul: Hep Kitap.
- Somuncuoğlu Özot G (2024). Oto- Sosyo-Biyografik Bir Roman Olan Seneler ile Otobiyografik Bir Roman Okul Arkadaşım'ı Karşılaştırma Denemesi. *Edebî Eleştiri Dergisi* 8 (1): 105-112.
- Yates F (1996). *The Art of Memory*. London: Routledge.
- Yılancıoğlu S (2023). İki Kültür İki Sosyal Çevre Arasında Bir Yazar: Annie Ernaux. *Frankofoni*, 43, 103-114.
- Yücedağ S (2017). Annie Ernaux'nun Les Années Adlı Romanında Yeni Bir Otobiyografi Biçimi: Kişisel Olmayan Otobiyografi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 381 -392.